

Косач – Ісидори Косач-Борисової. До колекції входять також творчі напрацювання постійного читача бібліотеки, канд. мед. наук, історика медицини, члена Національної спілки журналістів України **Ю. Г. Віленського**, автора документальних художніх книг, в яких блискуче описано життя та творчість видатних українських медиків.

У доповіді наук. співробітника Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаніка, канд. іст. наук **М. О. Кривенко** «Андрей Шептицький і Карл Крумбахер: до історії придбання галицьким митрополитом книжок з приватної бібліотеки німецького візантиніста» вперше було оприлюднено результати дослідження друкованих праць відомого вченого з Мюнхена К. Крумбахера, які нині зберігаються у фонді ЛННБ ім. В. Стефаніка, на предмет їх походження. Висвітлено біографію та науковий доробок німецького візантиніста, відзначено вплив особистих і професійних контактів А. Шептицького та К. Крумбахера на долю його книжково-рукописної спадщини.

Пров. бібліотекар ЛННБ ім. В. Стефаніка **І. В. Олексів** у доповіді «Сербські видання кінця XVIII – початку XX ст. у складі бібліотечних зібрань Галичини: джерелознавчий аспект» охарактеризувала комплекс архівних та опублікованих матеріалів, залучених у процесі дослідження історії побутування та поширення сербських видань кінця XVIII – початку XX ст. на теренах Галичини. Насамперед це бібліографічні праці сербських науковців. Цінним джерелом інформації про раритетні сербські видання виявились каталоги виставок бібліотечних зібрань, бібліографічні покажчики то-

що. Окремо в доповіді йшлося про таке вагоме, проте певною мірою недооцінене джерело, як автографи на виданнях, які хронологічно охоплюють австрійський період історії Галичини, добу перебування частини українців та сербів під юрисдикцією монархії Габсбургів з центрами культурного життя та осередками розвитку славистичних студій у Відні та Пешті. Залучення різних джерел дало змогу достовірно та неупереджено подати загальну картину історії сербських видань у галицькому регіоні.

Пров. бібліограф Інституту археології НАН України **І. В. Чорновол** висвітлила історію книгозбірні Музею (Кабінету) антропології та етнології ім. Хв. Вовка, що зберігається в Інституті. Доповідачка окреслила проблеми, пов'язані із заснуванням та функціонуванням книгозбірні, з процесом комплектування фонду, розповіла про велику роботу, яку проводить С. О. Дзбановський як хранитель фонду.

Учасники секційного засідання взяли активну участь в обговоренні порушених питань. Проект Рекомендацій міжнародної наукової конференції був одностайно підтриманий присутніми. На завершення секційного засідання для учасників конференції було проведено екскурсію історико-культурними фондами Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Тетяна Мяскова,
старш. наук. співробітник НБУВ, канд. іст. наук
Галина Ковальчук,
зав. відділу НБУВ, д-р іст. наук

Наукова періодика в умовах глобалізації

Наукові журнали є ядром наукових формальних комунікацій. Їх публікацію сьогодні здійснюють не лише видавництва, а й наукові організації або навіть окремі вчені. Постійно збільшується кількість журналів, котрі випускаються лише в електронному форматі і доступ до яких безоплатний для користувачів. Чимало ініціаторів таких публікацій стали учасниками руху Open Access (Відкритий доступ). До парадигми відкритого доступу виявляють інтерес урядові та приватні сектори, різні національні й міжнародні інститути тощо. Нових імпульсів вона набула з оприлюдненням у 2002 р. так названої Будапештської ініціативи відкритого доступу. Остання передбачає вільний доступ до всіх публікацій у мережі Інтернеті: їх можна читати, завантажувати, копіювати, поширювати, роздруковувати, досліджувати, приєднувати до повних текстів відповідних статей, використовувати для складання покажчиків. Єдиним обмеженням на відтворення та поширення публікацій і єдиною умовою «соруایت» у цій сфері мають бути: право автора контролювати цілісність своєї роботи; обов'язкові посилання на його ім'я при використанні роботи та її цитуванні.

Найбільшим відкритим зібранням наукової періодики є DOAJ (Directory of Open Access Journals), що нараховує більше 900 тис. статей з понад 8 тис. періодичних видань. В Україні найзначнішою колекцією електронних версій журналів і збірників наукових праць є «Наукова періодика України», що формується Національною бібліотекою України імені В. І. Вернадського (НБУВ) і містить 600 тис. статей з

1,7 тис. періодичних видань. Загальною тенденцією для зібрань періодики в умовах глобалізації є їх інтеграція, що здійснюється як на національному, так і на міжнародному рівнях. При цьому значна увага приділяється системам рейтингування журналів з використанням бібліометричних і наукометричних технологій.

Першим на семінарі «Наукова періодика в умовах глобалізації» виступив зав. міжвідомчої лабораторії теорії і практики наукометрії Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України і НАН України, канд. хім. наук **В. П. Рибачук**. У своїй доповіді «До питання про створення національної системи наукового цитування» він окреслив низку проблем, які потрібно вирішити для реалізації такої системи. Основною з них є організаційна, що передбачає координацію зусиль установ, які займаються різними аспектами її побудови. Серед них Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України і НБУВ. Водночас доповідач навів аргументи, котрі свідчать про нецільність на даному етапі створення вітчизняної системи розрахунку індексу цитування наукових публікацій, оскільки її формування вимагає значних витрат. Та й коректних результатів вона давати не зможе, адже по цілій низці наукових напрямів кількість українських науковців нижча того порогового значення, яке необхідне для адекватного визначення відповідних показників. Сьогодні, на думку вченого, слід обмежитися використанням апробованих міжнародних

бібліометричних і наукометричних платформ, серед яких є й некомерційні. Водночас вкрай важливо вирішити питання: державного стимулювання інтеграції українських наукових періодичних видань у вітчизняну та світові системи наукової комунікації; активізації представлення вітчизняних публікацій у міжнародних наукометрично-реферативних базах даних і забезпечення доступу до них; розроблення концепції та науково-методичних засад створення вітчизняної наукометрично-реферативної бази даних. Головний висновок доповідача – необхідний синергетичний підхід до створення національної системи наукового цитування, що має забезпечити інтеграцію зусиль усіх наукових інституцій країни.

З особливим інтересом аудиторія вислухала інформацію про досвід Центральної наукової бібліотеки імені Якуба Коласа НАН Білорусі з формування та використання зібрань періодики в умовах глобалізації, з якою виступила зав. відділу цієї бібліотеки **І. В. Юрик**. У своїй доповіді «Роль білоруських бібліотек в інтеграції вітчизняної наукової періодики у міжнародний інформаційний простір» вона зазначила, що нині у провідних білоруських бібліотеках створюються повнотекстові колекції та архіви наукової періодики, котрі мають ключове значення для розвитку наукової і освітньої сфери. Як приклад розміщення публікацій наукових журналів у депозитаріях відкритого доступу розглядалися колекції електронної бібліотеки Білоруського державного університету та репозитарій Білоруського науково-технічного університету, реалізовані на базі програмної системи з відкритим кодом Dspace. Було наведено загальні кількісні показники наповнення вказаних електронних колекцій. Доповідачка визначила напрями формування наукового електронного простору Білорусі, що потребують включення номерів журналів до електронних каталогів бібліотек, створення розвинутих засобів навігації та проведення організаційно-правових заходів із забезпечення повноцінного доступу до них. Завершуючи свій виступ, **І. В. Юрик** представила одне з найбільш значних джерел інформації білоруської академічної науки – наукові журнали Національної академії наук Білорусі (історія створення ресурсу, загальні обсяги, перспективи подальшого розвитку та підвищення ефективності використання).

Доповідь наук. співробітника Інституту програмних систем НАН України **Г. Ю. Проскудіної** «Наукова електронна бібліотека періодичних видань НАН України» також викликала підвищений інтерес у присутніх, адже, як правило, електронні зібрання створюють бібліотекарі, а тут організацією формування такого зібрання опікується Інститут програмних систем. Доповідачка запропонувала своє тлумачення терміна «електронна бібліотека». Це повнотекстова інформаційно-пошукова система документального типу, що використовує сучасні інформаційні технології для введення, зберігання, пошуку та надання інформації. Учасники семінару були детально ознайомлені зі створеною бібліотекою як єдиним порталом відкритого доступу до періодичних видань НАН України з функцією поповнення документами безпосередньо з робочих місць у академічних інститутах або редакціях журналів, особливостями його архітектури та технологічного функціонування. Представлена електронна бібліотека використовує Дублінське ядро метаданих, протокол збору метаданих OAI-PMH (Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harvesting) і програмне забезпечення Dspace. Основними характеристиками бібліотеки є використання веб-інтерфейсу для виконання всіх функцій, розвинута структура зберігання документів (файли, документи, ко-

лекції, посилання тощо) та їх адміністрування (права доступу, резервне копіювання та відновлення, надання статистики), міжбібліотечний обмін даними. На завершення **Г. Ю. Проскуріна** навести кількісні дані загального обсягу представленого ресурсу та статистичні показники ефективності його використання.

У доповіді начальника відділу періодики агенції «Матрікс» **І. М. Науменко** «Сучасні сервіси передплати періодичних видань від агенції «Матрікс» наголошувалося, що, починаючи з 2005 р., одним з пріоритетних напрямів діяльності агенції по передплаті періодичних видань є надання усього спектру послуг: від замовлення до доставки (вітчизняних та зарубіжних, як паперових, так і електронних). Позитивними рисами сервісів є широкий асортимент видань України і Росії за привабливими цінами, гнучка система співпраці, можливість пошуку видань за індивідуальним запитом, оперативна доставка замовлених тиражів кур'єром, доступ до аналітико-бібліографічної бази даних статей на пільгових умовах, безкоштовна передплата на інформаційний бюлетень «ЛібіМаркет», на сторінках якого публікуються матеріали щодо впровадження інформаційних технологій у діяльність бібліотек і архівів. Доповідачка детально поінформувала про передплату на політематичну базу даних «Аналітика», котра включає близько 400 назв журналів України, Росії і ведеться з 2005 р. На завершення авторка представила програмний продукт власної розробки – мультисистемний конвертор, завдяки якому аналітичні записи конвертуються у середовище майже всіх систем автоматизації, що використовуються бібліотеками України.

Керівник Центру інформаційних технологій Міжвузівського центру «Крим» **Г. В. Ядро́ва** у своїй доповіді «Електронні колекції наукових журналів Кримського регіону: стан, проблеми, перспективи розвитку» докладно поінформувала аудиторію про проблеми, пов'язані з випуском та темпами веб-представлення в Криму наукової періодики. Як зазначила доповідачка, збірники наукових праць і періодичні видання видають вищі та установи, котрі мають статус НДІ. Всього до списку видань даного типу входить 52 найменування. Однак, тільки половина друкованих документів доступна в глобальних інформаційних мережах. Інтернет-версії мають кілька типових проблем: перша – недостатня оперативність створення електронної версії для представлення в мережі; друга – недостатня координація представництва електронної версії в різних веб-проектах. **Г. В. Ядро́ва** наголосила, що перспективи розвитку електронних колекцій залежать як від видавництва (вони мають організувати роботи за єдиними вимогами якості представлення інформації), так і від бібліотек (ім слід більш активно використовувати вже створені електронні продукти в сучасних бібліотечних сервісах).

Зав. бібліотеки Сімферопольського кооперативного торговельно-економічного коледжу **Н. М. Сибі́рцева** у спільній доповіді з **Г. В. Ядро́вою** «Наукова періодика в інформаційному забезпеченні навчального процесу» відзначила, що нині якість викладання в будь-якому освітньому закладі безпосередньо залежить від масштабу застосування інформаційно-комп'ютерних технологій та електронних продуктів. При оцінці результативності навчального процесу різними контролюючими організаціями постійно проводиться аналіз (кількісний і якісний) наявних у вищому навчальному закладі електронних ресурсів з урахуванням інтенсивності їх використання, що спонукає практично всі вищі створювати свої електронні бібліотеки. Вищесказане доповідачка

підтвердила даними дослідження. Об'єктами аналізу стали веб-ресурси 26 вишів Криму. У 7 з них вже наявні мережеві повнотекстові ресурси вільного доступу, у 6 – присутнє посилання на наукову періодику. Присутні були ознайомлені з досвідом бібліотеки Сімферопольського кооперативного торговельно-економічного коледжу Кримспоживспілки щодо використання матеріалів загальнодержавного проекту «Наукова періодика України» в інформаційному забезпеченні навчального процесу. Йшлося також про обсяги її інформаційних ресурсів (фонд понад 38 тис. облікових одиниць), технологічні особливості функціонування (система ІРБІС з веденням трьох баз даних. Нині пріоритетною у книгозбірні є робота над проектом «Наукова періодика України», що ведеться в інформаційно-просвітницькому та рекламно-агітаційному напрямках. На завершення доповідачка зауважила, що в навчальних бібліотеках підвищити якість інформаційного забезпечення освітнього процесу можна лише за умов активного використання електронних ресурсів науково-призначення.

Пров. бібліотекар НБУВ **С. О. Копанєва** у своїй доповіді «Національні індекси наукового цитування» зазначила, що поряд з існуванням двох міжнародних загальнонаукових наукометричних платформ (Web of Science і SciVerse Scopus) у багатьох країнах світу нині створюються національні індекси наукового цитування. Їх формування зумовлене недостатньою репрезентативністю у міжнародних наукометричних базах даних публікацій учених неангломовних країн. Особливо це стосується публікацій соціогуманітарної проблематики, які, як правило, мають регіональний характер. Наявність національного індексу наукового цитування свідчить про рівень розвитку наукової культури нації та її інформаційно-технологічні можливості. Піонером у сфері створення національних індексів наукового цитування є Китай, де з 80-х років ХХ ст. формуються бази даних Chinese Science Citation Database та China Scientific and Technical Papers and Citations. Перша з них фокусується на фундаментальних науках, а друга – на прикладних (технічні науки, сільське господарство, медицина тощо). В Японії до формування власного індексу наукового цитування приступили у 1995 р. Створений у цій країні продукт у англійському варіанті отримав назву Citation Database for Japanese Papers. У 2001 р. розпочалися роботи зі створення Islamic World Science Citation Database. Це, по суті, інтегрована система, котра об'єднує гіперпосиланнями періодичні видання, університети й науково-дослідні інститути і дає змогу одержувати широкий спектр наукометричних показників оцінки діяльності інституцій та дослідників. Ініціатором і головним спонсором цього проекту виступила Ісламська Республіка Іран. У Росії роботи зі створення національного індексу наукового цитування розпочалися у 2005 р. Науковою електронною бібліотекою (Москва) за сприяння Російського фонду фундаментальних досліджень. Упродовж п'яти років кількість журналів, що індексуються у рамках проекту, досягла трьох тисяч, опрацьованих статей – 2 млн, а кількість посилань – 20 млн. При цьому 2,1 тис. журналів мають повнотекстові версії статей, з яких близько 50 % знаходяться у відкритому доступі. Додатковим сервісом бази даних Російського індексу наукового цитування є наявність гіпертекстових посилань на повні тексти статей. Доповідачка зазначила перспективність започаткування робіт з формування Українського індексу наукового цитування. Цьому сприяє наявність репозитарію «Наукова періодика України» та за-

гальнодержавної реферативної бази даних «Україніка наукова», що дає змогу створити такий індекс з прийнятними витратами.

У виступі пров. інженера НБУВ **Л. С. Протченко** «Технологія формування науково-популярного Інтернет-журналу» зазначалося, що українські вчені принесли на вітвар науково-технічного прогресу чимало результатів світового рівня. Ці досягнення української науки знайшли широке застосування у промисловості, сільському господарстві і культурі. Але імена українських вчених у світовій літературі згадуються дедалі рідше, а наше суспільство, його широкі громадські кола ще дуже мало знають про досягнення вітчизняних учених, і, більше того, надто неефективно послуговуються їхніми вагомими науковими напрацюваннями. З метою поліпшення поінформованості населення країни про діяльність вітчизняних учених НБУВ планує створити на своїй науково-інформаційній базі науково-популярний Інтернет-журнал «Наука – людині», як напрям розвитку репозитарію «Наукова періодика України». Місія цього журналу – висвітлення досягнень вітчизняної та світової науки, сприяння формуванню у суспільстві сучасного наукового світосприйняття. У виданні мають бути представлені наукові досягнення, нові ідеї, які безпосередньо слугують широкому загалу, виробництву, економіці держави. Йдеться про оперативне науково-інформаційне забезпечення суспільства, адже звернення до Інтернету істотно розширює традиційний набір способів подання матеріалу, збільшує читачку аудиторію у десятки, а нерідко і в сотні разів, дає змогу підключити різноманітні ефективні форми взаємодії автора з читачем. За статистикою, сайти науково-популярних журналів, розроблені із залученням відомих учених, надзвичайно популярні в російському сегменті мережі Інтернет. Відомо, що науково-популярний журнал – це місток між академічною наукою і реальним життям. Такі журнали сприяють розвитку не лише пам'яті, але й мислення; вони формують мотивацію до інноваційної, нешаблонної діяльності, творчості; вони сприяють вихованню освіченої, гідної людини, справжнього патріота, який знає історію науки своєї країни і прагне її розвивати.

Підбиваючи підсумки роботи семінару, було зроблено такі висновки:

1. В умовах глобалізації має місце тенденція до концентрації представлення наукової періодики на національному та міжнародному рівнях на порталах-агрегаторах з вільним доступом.

2. Інтеграція інформаційних ресурсів інституційних репозитарів здійснюється на основі використання протоколу збору метаданих OAI – PMH (Open Archives Initiative – Protocol for Metadata Harvesting).

3. Комерційні наукометричні платформи включають обмежене коло журналів, переважно, англомовних. Тому низка країн створює національні індекси наукового цитування, але це потребує значних витрат.

4. Сьогодні в Україні при проведенні бібліометричних і наукометричних досліджень вбачається доцільним базуватися на інформаційних ресурсах Google Scholar та спеціалізованих програмних інструментаріях вільного поширення.

Леонід Костенко,
зав. відділу НБУВ, канд. техн. наук
Олександр Жабін,
наук. співробітник НБУВ